

TRÒ CHƠI “ĐÁNH ĐƯỜN” Ở VĨNH THẠNH

Th.S. Thái Ngọc Anh

Ngược dòng thời gian, vùng đất Vĩnh Thạnh được hình thành từ những năm đầu thế kỷ XX, khi thực dân Pháp quyết định đào con kinh Cái Sắn theo sáng kiến của một địa chủ người Việt ở Long Xuyên là ông Nguyễn Ngọc Chơn. Hệ thống kinh Cái Sắn với các kinh xương sườn đã mở ra một vùng đất đai nông nghiệp rộng lớn thay cho cảnh rừng rậm hoang vu trước đó.

“Đất lành chim đậu” người dân tứ xứ, trong đó có miền Bắc, miền Trung về Vĩnh Thạnh lập nghiệp. Những nông dân ở đồng bằng Bắc bộ khi đến đây đã mang theo những hành trang văn hoá truyền thống ngàn năm sông Hồng. Đó là những lời ca, tiếng hát, những món ăn dân dã, những trò chơi dân gian mang đậm sắc thái văn minh sông Hồng.

Trong những ngày hội hè, tết nhứt, người Vĩnh Thạnh không thể thiếu bánh đa, bánh gai, chả bò, thịt cây nấu rựa mận... và

Biểu diễn đánh đuồn ở ấp C2, xã Thạnh Lộc, huyện Vĩnh Thạnh -Ảnh: *Nguyễn Thuỷ*

trò chơi dân gian “đánh đuồn”.

Đánh đuồn ở ấp C2, xã Thạnh Lộc, huyện Vĩnh Thạnh có nguồn gốc từ thành phố Hải Phòng. Người dân các huyện Kiến An, Tiên Lãng khi di cư vào Vĩnh Thạnh đã mang theo trò chơi này. Đánh đuồn có nhiều nét tương đồng với pháo đất hay pháo nổ, pháo nang, phết ở đồng bằng Bắc bộ.

Tìm về nguồn gốc cho thấy ngày nay ở nhiều tỉnh: Hải Dương, Thái Bình, TP. Hải Phòng... vẫn còn tổ chức ngày hội pháo đất ở các vùng nông thôn

vào ngày 30/4 và 01/5 âm hàng năm. Đây là một loại pháo làm bằng đất. Phương ngữ Bắc bộ ngày nay vẫn còn gọi: “Vui hay được...ra, như phết”.

Pháo đất có nhiều truyền thuyết nói lên tính truyền thống lâu đời của nó:

1. Pháo đất được cho là có từ thời Hai Bà Trưng. Truyền thuyết của người dân ở xã Hồng Phong, huyện Ninh Giang, tỉnh Hải Dương cho rằng:

Một vị nữ tướng của Hai Bà Trưng là Lê Chân đã có sáng kiến dùng pháo đất với mục đích nghi

binh. Nữ tướng Lê Chân cho quân lính đánh pháo đất làm quân lính nhà Hán không dám tiến quân khi nghe những tiếng nổ lạ lùng. Sau này pháo đất được người dân chơi trong những ngày hội hè nhằm xua tan âm khí, dịch bệnh.

2. Trò chơi pháo đất được hình thành trong quá trình đắp đê chống lũ ở Đồng bằng sông Hồng. Từ việc chọn đất, đào đất, vận chuyển đất đắp đê,... người nông dân Bắc bộ sáng kiến ra trò chơi này từ đất sét trong dịp hội hè.

3. Truyền thuyết về hội thi pháo đất ở xã An Thái, huyện Quỳnh Phụ, tỉnh Thái Bình cho rằng: Năm 1288, trong khi đang đi đánh trận với quân Nguyên Mông, con voi của Hưng Đạo Vương bị sa lầy ở khúc sông Hóa chảy qua đây. Người dân quanh vùng đã dùng đất sét ném xuống sông cho voi đi lên. Từ đó, khi nông nhàn, nhân dân thường tụ tập diễn lại cảnh này và dần dần hình thành nên hội thi pháo đất.

Nguyên liệu của pháo đất là các loại đất có độ dẻo quánh cao như đất sét, đất thịt... Pháo đất thường có dạng như hình cái chảo không có tay cầm hình bầu dục hoặc hình

chữ nhật. Pháo đất được nắn bằng tay có thành dày hơn đáy với kích thước linh động.

Trong các lễ hội, cuộc thi, pháo đất được nặn rất lớn, gọi là mâm pháo và có thể dùng từ 20 kg đến 50 kg đất. Sân chơi thường là một mặt sân bằng càng phẳng càng tốt để vành pháo có thể tiếp xúc khít nhằm gây tiếng nổ lớn.

Cách làm pháo đất: đất được làm tăng độ dẻo và nhuyễn bằng cách nhào nặn nhiều lần để khi nặn thì độ bền của thành hoặc đáy ở những chỗ có độ dày giống nhau tương đối đồng đều. Trường hợp đất quá khô phải cho thêm nước khi nhào, nặn. Độ dày của đáy phải ở mức độ phù hợp với diện tích của nó thì khi nổ mới tạo thành tiếng kêu lớn và vết phá ở đáy vừa phải. Vành của pháo đất phải được làm sao cho nó tạo thành một mặt phẳng có thể úp khít xuống mặt sân chơi.

Cách làm cho pháo đất nổ lớn: người chơi cầm pháo đất theo cách cho đáy tiếp xúc với lòng bàn tay rồi ụp nhanh, mạnh xuống để vành tiếp xúc với bề mặt sân chơi. Cách chơi đòi hỏi độ chính xác cao để tạo ra tiếng nổ lớn, nếu vành tiếp xúc không

khít, pháo sẽ xì hơi, tạo thành một cục đất chứ không nổ. Khi pháo đập xuống mặt sân chơi, áp suất của không khí trong lòng bị nén sẽ phá vỡ đáy tạo thành tiếng nổ.

Luật chơi pháo đất rất đơn giản, những người chơi sẽ được chia những phần đất đều nhau để làm pháo của mình. Những người chơi sẽ lần lượt đánh cho pháo nổ, pháo đội nào nổ lớn hơn được coi là thắng cuộc. Ở các cuộc thi, ngoài việc nổ lớn phải kèm theo yêu cầu vết phá ở đáy càng rộng càng tốt và vành pháo sau khi nổ phải tách rời ra và nằm vắt ngang thân mà không bị đứt đoạn.

Để thử độ dẻo, nhuyễn của đất, trẻ em thường đứng thẳng và vo tròn đất nguyên liệu lại rồi thả cho rơi tự do xuống nền sân chơi. Nếu đất sau khi rơi xuống tạo thành một hình tròn có độ dày tương đối đồng đều thì được coi là đã đạt chất lượng.

Trước khi cho pháo đất của mình nổ, trẻ em thường hô lớn: “Pháo nổ, pháo nang, cả làng chịu chưa?” Rồi hà hơi vào miệng pháo đất trước khi cho nổ. Động tác hà hơi nhằm cầu mong cho pháo đất của mình nổ lớn. Trong

trường hợp cuộc chơi được chia làm hai phe, sau khi một bên đã hô như trên, khi đến lượt, bên kia sẽ hô “Chưa chịu!”. Hàm ý pháo của mình sẽ nổ lớn hơn.

Trẻ em khi chơi với nhau thường quy ước phần thưởng là người thua cuộc sau mỗi lần cho pháo nổ phải dùng một lượng đất nguyên liệu mà khi dàn mỏng ra có thể phủ kín diện tích đáy pháo đã bị phá vỡ của người thắng cuộc để “đền” cho người đó. Nếu nhiều hơn hai người chơi có thể thỏa thuận người xếp cuối cùng “đền” cho người thứ nhất, người xếp ngay trước người cuối cùng “đền” cho người thứ hai... Những người thua cuộc nhiều lần sẽ rơi vào tình trạng đất nguyên liệu ít dần dẫn đến việc làm ra pháo nhỏ, không thể nổ lớn được nữa và phải bỏ cuộc.

Còn “đườn”, “đườn đượt” theo phương ngữ Bắc bộ có nghĩa là làm cho nằm dài ra; người Nam bộ gọi là “dài ườn”,

“nằm ườn” hay nằm “dài ườn”. Một từ vừa nói được hình thể và trạng thái.

Nguyên liệu, cách làm, đườn cũng giống như pháo đất. Tuy nhiên đườn có nhiều điểm khác với pháo đất. Đườn được làm hình dáng giống tròn như cái nắp vung lớn. Người ta dùng khoảng 18 kg đất để nắn đườn. Đườn gồm có nắp và viền. Viền có độ mỏng hơn và có nhân chỗ đứt để khi đánh xong, đườn nổ, vành của nó phải nằm dài ườn ra phía trên nắp, người ta gọi đó là “đườn”. Cách đánh đườn cũng đòi hỏi sức khoẻ, sự khéo léo. Người đánh giơ đườn lên, xoay cổ tay và đẩy xuống sân chơi.

Luật chơi: đườn nằm vắt ngang nắp nhưng phải cách mép của nắp trên 8cm, đườn phải dài trên 1m và không bị mất đất. Đội nào làm đườn nổ ra dài nhất sẽ là đội thắng.

Mặt khác, vì sao hội pháo đất ở miền Bắc thì diễn ra vào ngày 30/4 và 01/5 còn hội đánh đườn tổ

chức vào tháng 10 âm lịch thì cần phải nghiên cứu sâu hơn.

Đánh đườn ở Vĩnh Thạnh, một trò chơi dân gian hàm chứa bản sắc, truyền thống, sự khéo tay, sức khoẻ..., vốn văn hoá dân gian quý báu của người Việt. Thiết nghĩ cần được bảo tồn và phát huy, nên chăng hàng năm huyện nên tổ chức thành hội thi để thu hút du khách.

Bên cạnh đánh đườn, cần có công trình nghiên cứu về nhiều hiện tượng văn hoá khác như: nhà ở, trang phục, phong tục, tập quán, ẩm thực... Nghiên cứu sự giao thoa văn hoá vùng miền giữa cái nguyên gốc của đồng bằng Bắc bộ, Trung bộ và cái đã được tiếp thu, cải tiến khi vào vùng đất Vĩnh Thạnh. Truyền thống, bản sắc văn hoá chính là tài nguyên phong phú, vô giá để Vĩnh Thạnh phát triển văn hoá, thể thao và du lịch trong tương lai.

*Hào khí Đông A truyền ánh sáng cho Việt Nam non sông cất cánh
Vòng Cung lịch sử tiếp màu xanh để Cần Thơ thành phố đơm hoa.*

ĐK